

Konstruktiva förslag om hur högskolans förfall kan motverkas

I sin skrift om ca 100 sidor går de sex författarna – flertalet professorer – till attack mot dagens högskola och universitet och föreslår några förbättringar. De vill ”rädda och lyfta den högre utbildningen” – så är bokens underrubrik – genom en ”universitetsreform” (för att citera bokens titel).

Egentligen är det en högskolereform de eftersträvar, då boken inte primärt handlar om universiteten, och åtminstone de äldre universiteten ses vara i mindre behov av radikala förbättringar än de många högskolorna och de nyare lärosätena med universitetsstatus. I alla fall nämns åtminstone de förra ibland som undantag från det förfall som de menar råder. Det är utbildningen som fokuseras – forskningen lämnas i stort därhän – så temat för boken är mer precis behovet av och idéer om en högskoleutbildningsreform.

I skriften – omfånget och stilen gör att den inte riktigt känns som en bok – ägnas i kapitel ett 25 sidor åt problemet, i kapitel två 30 sidor åt lösningen (reformen) och i kapitel tre några sidor åt vad reformen skulle leda till. Därutöver finns sammanfattningar och lite tillägg av två av författarna (”särskilda yttranden”).

Problemet anses vara att högskolan (jag använder termen för att täcka de akademiska lärosätena och den högre utbildningen som helhet) fungerar dåligt. Ett huvudproblem är sänkta krav. Med ganska få undantag arbetar studenter alltför litet, och kvaliteten på utbildningen är därefter. Med en försämrad grund- och gymnasieskola, opålitliga betyg och tveksam antagning, stora in-

tag till en massutbildande högskola och allmän förslappning står det illa till. Makten har förskjutits från de professionella, dvs lärarna, till administratörer och allmänföreträdare. Studenter har alltför stort inflytande och tenderar att anpassa sig till en norm som sätts av de sämst presterande.

Om man menar allvar med idén om ett kunskapssamhälle och vill ha en högskola som leder till ett utbildande värt namnet krävs radikala förändringar. Björnsson m fl har flera förslag, varav två är viktigast. Det ena är en ny enhetlig och begriplig betygsskala. De vill införa Bolognaskalan över hela linjen, med sex steg (A–F, där F betyder underkänt). Det andra är att högskolelärare vid olika lärosäten ska sätta betygen på varandras studenter. Författarna menar helt riktigt att lärarna ofta har incitament att släppa igenom undermåliga prestationer och även sätta för höga betyg. Det föreligger dessutom ett partiellt jäv i att bedöma de egna studenternas prestation, då man ju delvis som lärare betygsätter sina egna undervisningsinsatser. Med tiden skulle detta medföra mer samstämmiga bedömningar och en mer rättvisande betygssättning. Betyg skulle säga något – och inte som i dag ofta vara tämligen intetsägande och missvisande. Dessa två förändringar skulle medföra transparens och möjligheter att jämföra lärosäten med varandra. Kvaliteten i vad man som lärosäte åstadkommer skulle synas i betygen och i antalet som är godkända. Detta skulle skapa en nyttig konkurrens mellan lärosäten och stimulera till förbättringar. Duktiga och ambitiösa studenter skulle söka sig till bättre lärosäten och de sämre skulle, vid sidan av att sträva efter bot och bättring, kanske få dra ned eller t o m lägga ned verksamhet i svaga ämnen. Det kan verka tråkigt men vore nog en välgärning. Det handlar inte om marknadskonkurrens utan om meritokratisk sådan.

BOKANMÄLAN

Anders Björnsson,
Patrik Engellau,
Inger Enkvist,
Magnus Henrekson,
Jonas Nycander
och Gösta Walin:
Universitetsreform – så kan vi rädda och lyfta den högre utbildningen,
Samhällsförlaget,
2015, 105 sidor, ISBN
978-91-88033-01-7.

Som en del i detta skulle professionens status och inflytande ökas. Författarna menar också att lärarkårens makt över högskolan bör återerövas, bl a genom att lärarna är i majoritet i styrelser.

Skriften ger enligt min mening en engagerad och bra bild av situationen i svensk högskola, pekar i alla fall delvis på viktiga förklaringar och har förslag som är värda att ta på stort allvar. Texten är välskriven, med viss schwungfullhet. Jag tycker den ger ett bra underlag för diskussioner och hoppas att idéerna tas på stort allvar.

Universitetsreform sällar sig till en växande mängd skrifter och inlägg som visar på ett utbildningssystem i förfall. Själv hade jag ett inlägg på SvD Brännpunkt (Alvesson 2013a) med hård kritik, och intressant nog ledde denna till ett stort antal kommentarer, av vilka nästan alla höll med. Antalet cyniska och bittra inlägg över en högskola som sviker sin uppgift var slående.

För den som har följt debatten och läst en del om ämnet erbjuder kanske inte Björnsson m fl så särskilt mycket nytt. Det mesta är välbekant. De flesta känner igen problembilden, undantag är väl främst högskoleföreträdare som har betalt för att uttrycka åsikten att det mesta inom deras fögderi är bra (bortsett från att man givetvis behöver mer självständighet och resurser).

Författarna till *Universitetsreform* är öppna med att de inte har gjort något grundligt inläsningsarbete inför skrivandet av boken. De utgår främst från egna erfarenheter, skriver de. Men jag skulle gärna ha sett att egna, mer specifika observationer och upplevelser hade använts för ge en mer levande och rik bild av svensk högskola av i dag.

Bokens referenser är till övervägande delen debattinlägg i dags- och allmän fackpress och någon djupare förtrogenhet med tyngre verk på området förmedlas inte. Jag tror att förfat-

tarna kunde ha haft mer att erbjuda läsaren i termer av djupare förståelse och mer kvalificerade insikter om de hade förankrat sig lite bättre i studier inom området. Bakom svaga och arbetsvilliga studenter, en försvagad profession, kvalitetssänkande tilldelningssystem m m ligger djupa och tunga samhällsförändringar, vilka endast delvis berörs. Hit hör stor ungdomsarbetslöshet med åtföljande tryck på politiker att hålla unga människor sysselsätta och önskan att få en utbildning som gör att man kan undgå dåliga jobb. Starkt uppskrivade krav och förväntningar på tillvaron i ett konsumtionspräglat överflödssamhälle, vilket underminerar arbetsmoral till förmån för hedonism och förväntningar på att krav och önskemål ska tillgodose ganska lätt, är också viktiga förklaringsfaktorer. Massutbildningens krav på ökad byråkratisering, vilket tenderar att försvaga professioner, är likaså en stor samhällsförändring som präglar den högre utbildningen. (Jag har behandlat dessa teman i Alvesson 2013b).

Professionsförsvagning måste också sättas i sitt sammanhang. Genom den stora ökningen av högskolelärarkåren blir det mindre exklusivt och mer av ett vanligt arbete att vara lektor (och numera också professor). Möjligen är många inom högskolan mer lämpade som lärare på lägre nivåer och återfinns i ämnen av gymnasieskolekaraktär. Självkänsla och auktoritet blir måttlig, och man anpassar sig till hierarkier, formella krav och söker studenternas gillande i kursutvärderingar. Professionskänslan försvagas i utbildningsfabriken i kundorienteringssamhället, och det blir viktigare att forska och meritera sig. Undervisning blir mindre och mindre angelägen. Forskningsanslag, publikationer och befordran hamnar i centrum för allt fler. Detta förstärks av idealet att publicera sig i vetenskapliga tidskrifter och den lätthet med vilken forskningsprestatio-

ner i dag kan mätas. Och den våldsamma expansionen av befodringsprofessorer gör många snävt karriärsfokuserade på att kunna bli befodrade och minskar också undervisningen, då de befodrade lektorerna ofta kräver kraftigt minskad undervisningsplikt. Ofta meningslös, men statusbefrämjande, forskning tar överhanden.

Högskolelärarna tar sällan något större ansvar för verksamheten – detta bevisas enligt min mening av hur måttliga arbetsinsatser som normalt begärs av de studerande för godkänt. Bakom detta ligger omfattande kulturella förändringar, där ibland extrema studentträttigheter, genomströmningsideal, ökad byråkrati och hierarki bidrar och ibland resursbrist. Men fortfarande har lärarna den avgörande makten över högre utbildning. De bestämmer innehåll, upplägg och examination, tämligen suveränt t o m. Men denna makt används knappast för att få en hög nivå på utbildningen – och flertalet tycks vika sig alltför lätt. Detta ändras inte nödvändigtvis av fler lärare i högskolestyrelser.

Vad gäller förslagen i *Universitetsreform* är de rimliga. Dagens starka incitament för att ha en låg kravnivå påverkar institutioner och lärare att sänka kvaliteten på utbildningen. Det finns dock en del problem med lösningsförslagen. Ett är att det kräver tämligen standardiserade utbildningar. I många ämnen, särskilt på högre nivåer, varierar innehållet, och lärare från andra lärosäten kan ha ringa insikt om vad som står i centrum på en viss kurs. Ofta känner man inte till all kurslitteratur, och det är svårt att rätta skrivningar. Ett annat är problemet med att få externa lärare att göra ett ordentligt jobb – examination är inte det roligaste och att rätta andras studenters tentor är otacksamt. Ett tredje är risk är att man nog inte i första hand vänder sig till och behåller de mest krävande kollegorna från andra lärosäten. Utan att det

direkt handlar om vänskapskorruption kan det finnas en selektivitet i processen. Som Björnsson m fl skriver används ett system med externa bedömare i vissa andra länder, men det är dyrt och har väl endast delvis kunnat bromsa förfallet. Det kan också vara en risk att lärare med sämre studenter sänker nivån på bättre utbildningar genom att ”mindre dåliga” prestationer för dessa framstår som osedvanligt bra.

Möjligen kan man tänka sig att man använder sig av externa examinatorendast på vissa kurser och att fördelningen av dessa sker via central och neutral instans, som även säkerställer rotation, så att externa examinatorelärarna känna olika lärosäten. Liksom vid nationella prov kan man sedan tänka sig att några granskade kurser vid en viss utbildning får tjäna som riktmärken för betygssättning i övrigt för en viss årgång och att en central myndighet håller uppsikt – eller granskar att lärosätet ifråga gör detta. Kanske bör kvalificerade lärare i första hand användas – om man nu kan rekrytera sådana.

Det finns också andra sätt att säkerställa att en reell kvalitetshöjning sker. Ett system med mer ambitiösa och differentierade bedömningar och jämförelser av examensarbeten från olika institutioner borde kunna utvecklas. Här kunde man t o m tänka sig rangordning, åtminstone i grövre kategorier, t ex 1–5, 6–10. En amerikansk studie använde ett allmänt problemlösningstest som studenter fick genomgå när de påbörjade respektive avslutade sin utbildning. Det visade sig att 40 procent inte kunde uppvisa någon förbättring ifråga om de kvaliteter som högskolan är tänkta att förbättra, t ex analytisk förmåga och kritiskt tänkande (Arum och Roksa 2010). Något liknande test kunde användas även i Sverige på slumpmässiga urval av studerande. En fördel är att man mäter förbättringen under utbildningen – i

den mån någon sådan sker. Man kunde också systematiskt undersöka studenternas arbetsinsatser och de institutioner som sysselsätter studenterna mindre än, säg, 30 timmar i veckan – eller under genomsnittet för ett visst ämne i landet – kunde få sanktioner.

All metoder har sina för- och nackdelar. Inget är invändningsfritt, och det är alltid så att ett visst system leder till manipulation. Det är bra om man jobbar med lite olika metoder och kanske varierar dessa över tiden för att motverka anpassning till utvärderingssystem.

Viktigt är dock att få starka mekanismer för att skapa en högskola som sätter högkvalitativ utbildning av studenter i högsätet och motverkar ett utbildningssystem i brant utförsbacke.

Universitetsreform ger härvidlag viktig *input*, och jag hoppas att politiker och högskoleledningar tar denna på allvar och söker motverka ett utbildningssystem i utförsbacke.

Mats Alvesson

Organisations- och ledningsforskare
vid Lunds universitet

REFERENSER

Arum, R och J Roksa (2010), *Academically Adrift: Limited Learning on College Campuses*, University of Chicago Press, Chicago, IL.

Alvesson, M (2013a), "Studier på högskola måste vara krävande", *Svenska Dagbladet*, 21 november 2013.

Alvesson, M (2013b), *The Triumph of Emptiness: Consumption, Higher Education and Work*, Oxford University Press, Oxford.